

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на задочен докторант Марко Кроза

СУ „Св. Кл. Охридски“, Философски факултет,

Философия с преподаване на английски език

на тема

“Cultural identity from the perspective of the complexity theory”

(Културната идентичност от гледна точка на теорията на комплексността)

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

в професионално направление 2.3 „философия“

от проф. ем. дфн Веселин Петров (ИФС-БАН)

Дисертационният труд на задочен докторант Марко Кроза е на английски език на тема *Cultural identity from the perspective of the complexity theory* в общ обем от 185 нестандартни по-малки стр. (от 25 реда всяка) и се състои от увод, три части, всяка от които от по няколко глави със съответни параграфи, заключение и библиография от 160 заглавия предимно на английски език. По темата на дисертацията има три излезли от печат публикации, дисертантът покрива минималните национални изисквания на НАЦИД. Дисертационният труд е проверен чрез програмата за антиплагиатство на СУ, като параметрите на дисертацията са напълно в рамките на изискуемите норми, за което има и доклад от научния ръководител проф. Пламен Макариев. Поради тази причина може да се даде ход на самата официална защита.

Авторът подхожда към темата, като изхожда от потребността да се преодолее класическия постмодернизъм (който обаче не е единствената версия на постмодернизъм) и фактически се опитва да развие една версия на наскоро зародилия се, но нееднороден следпостмодернизъм. Аз също още преди десет години съм посочвал необходимостта да се развива следпостмодернизъм¹, но дисертантът се е насочил към друго от теченията на следпостмодернизма. Той прави опит за интегриране на философската мисъл на Едгар Морен (1921 – още е жив) и на подхода, развиван от Института Санта Фе (SFI). Най-напред представя кратко описание на същността на тези два подхода, всеки от които си има своя предистория (между другото, идеята за ноосфера, разглеждана от Едгар Морен,

¹ Петров, В. (2014). Следпостмодерната онтология от процесуално философска гледна точка. – в: **Веселин Петров**, Вихрен Бузов, Димитър Цацов (ред.). (2014). *Философията в следпостмодерна ситуация – приложения и перспективи*. Велико Търново: Унив. изд-во „Св. Св. Кирил и Методий“, 2014 – 312 стр., ISBN 978-954-524-990-7, с. 147-156.

води началото си още от 1920-те години в трудовете философа-бергсонианец Льо Руа (1870 – 1954) и на Тейяр дьо Шарден (1881 - 1955, а след това е развита в трудовете на известния украински и руски учен акад. Вл. Вернадски (1863 – 1945) – пръв председател на Украинската академия на науките, но това е посочено от дисертанта само бегло в една бележка под линия (бел. № 74 на с. 65 от дисертацията), а би било добре да се проследи приемствеността и да се посочи какво надгражда Едгар Морен над теориите на своите предшественици). Така или иначе, авторът изхожда от и прави опит да доразвие подхода на Едгар Морен, използвайки го основно като методологическа предпоставка в изследването си в дисертационния труд, докато подходът на Института Санта Фе се отнася по-скоро до социалните комплексни системи (с. 12 от дисертацията).

Първата част на дисертацията е посветена на разбирането за комплексността. Тя всъщност е свързана с идеята за безкрайността, но не безкрайността на пространството и времето, а безкрайността на вселената в дълбочина – именно безкрайната дълбочина на универсума се характеризира с неговата комплексност. Авторът се позовава на съществуващото разграничение в специализираната литература между обща и ограничена комплексност. Тук неизбежно се намесва и теорията на системите, самоорганизацията и нелинейността. Внимателното проследяване мисълта на дисертанта показва, че той в крайна сметка се насочва към динамичността като съществена характеристика на универсума, макар само да намеква за това в текста си, без да го извежда като основен принцип на методологичния си подход. Но в крайна сметка, подходът на автора към темата на дисертацията, т.е. методологията, която той очертава, неизбежно попада в съвременното русло на динамичната методологична рамка, която не е еднородна сама по себе си – налични са различни нейни разновидности и варианти – но общото между всички тях е общият подход към описанието на света, не просто отхвърлящ статичния подход, присъщ на епохата на модерността, а надхвърлящ и първоначалния процесуален подход посредством опит за неговото надграждане и разширяване към по-широко разбиране на динамичността. Ето защо за мен методологичният подход на дисертанта в дисертацията несъмнено спада към общото течение на динамичните подходи (в специализираната литература се говори за динамична онтология, динамична метафизика и др. под.), развивани през последните двадесет и няколко години във философската литература, към които и аз имам подчертан афинитет и които смятам за най-перспективни за философската методология в

съвременната епоха². Дисертантът говори и за процесуалния подход на Уайтхед като един от динамичните подходи (с. 33-34 от дисертацията), но неточно наричайки го процедурен подход (с. 33) вместо процесуален подход.

Втората част на дисертацията е фокусирана върху темата за идентичността, макар заглавието да е „Комплексност и идентичност“, подчертаващо връзката с първата част на изследването. Неслучайно авторът акцентира върху понятието за „идентичностна комплексност“ и за необходимостта от комплексен подход в специфичното поле на идентичността след краткия обзор на налични във философската литература гледни точки за идентичността. Комплексността е неразделно свързана с проблема за межкултурните отношения, а както посочва авторът, „всеки подход към межкултурните отношения трябва да се занимава с универсалното и същественото“ (с. 93 от дисертацията и с. 21 от автореферата), откъдето и необходимостта да се изхожда от подходяща обща философска методология, която е описана в първата част на дисертацията. Авторът акцентира върху понятието "salientization", което се описва като „способността на индивида да стабилизира идентичността си чрез катализиране на идентичностния комплекс около специфични модуляции“ (с. 104 от дисертацията и с. 22 от автореферата).

Третата част на дисертацията е озаглавена „Комплексност и общество“ и е посветена на теориите на социално-политическата философия. Честно казано, моята сила не в областта на социално-политическата философия – област, в която не съм специалист. Мен тук ме интересува по-скоро прилагането на избрания методологичен подход към тази област. Освен прегледа на различни философски теории, налични в специализираната литература, авторът посочва, че схваща „мултикултурализма като комплексна картина на действителността“ (с. 127 от дисертацията и с. 25 от автореферата). Но той посочва като слабост на мултикултурализма неговата статичност, защото фокусът е върху запазването на различните култури. Според него в съвременната епоха по-перспективна е преориентацията към „плурикултурализъм“, при който хората не се схващат като непроменящи се същности (ето отново акцент върху динамичния подход!), а „като развиващи се същества, които могат непрекъснато да адаптират своето

² Вж **Petrov**, Vesselin (2015). Dynamic and Process-Relational Ontologies. – in: **Petrov**, Vesselin, Adam Scarfe (Eds. and preface). *Dynamic Being: Essays in Process-Relational Ontology*. Series of European Studies in Process Thought, Vol. 2. Cambridge Scholars Publishing, 2015 – 435 p., ISBN 978-1-4438-7695-7 (in English), pp. viii-xxxvi; **Petrov**, Vesselin (2015). Dynamic Aspects of the Development of Process Ontology. – in: **Petrov**, Vesselin, Adam Scarfe (Eds. and preface). *Dynamic Being: Essays in Process-Relational Ontology*. Series of European Studies in Process Thought, Vol. 2. Cambridge Scholars Publishing, 2015 – 435 p., ISBN 978-1-4438-7695-7 (in English), pp. 44-66.

саморазбиране и съответния наратив чрез модулни компетенции, културни преходи и значима идентификация ... [при което нямаме] насилствени намеси, а по-скоро управление, основано върху отчитане на ограниченията“ (с. 131 от дисертацията и с. 26-27 от автореферата). Действително, в съвременния свят, който по същество мощно навлиза в нов етап на глобализация (а не на отричане на глобализацията, както погрешно посочват някои анализатори), тази идея изглежда по-перспективна поради своята гъвкавост и практическа приложимост.

В заключението на дисертацията авторът посочва, че нейната основна идея е „да се създаде устойчива концептуална инфраструктура, която може да се справя както с уникалността, така и с множествеността на феноменалния хоризонт“ (с. 172 от дисертацията и с. 32 от автореферата). Разбира се, едва ли може да се смята, че само в един труд може да се постигне такава амбициозна задача, но определено смятам, че избраният подход на автора е правилен и че именно по този път ще може да се постигне някакъв положителен резултат.

Авторефератът на дисертацията е в обем от 47 стр. и описва точно изложението на дисертацията. Като единствена негова незначителна и чисто формална слабост бих посочил отсъствието в него на пълното съдържание на самата дисертация (налице е само съдържание на самия автореферат).

Дисертантът е посочил **четири приноса в дисертацията**, с които по принцип съм съгласен. Всъщност, третият и четвъртият от тях се отнасят повече до социално-политическата философия – област, в която не съм специалист. Първите два приноса напълно подкрепям, като за мен най-съществен от философско-методологическа гледна точка е вторият принос, където е най-същественото допринасяне на автора към развиването на съвременните теории по темата на дисертацията.

Критичните ми бележки към дисертацията бяха посочени в хода на самото изложение. Към вече посочените бих добавил и някои неточности в позоваването и цитирането: има места, означени като цитати, но не е посочен източникът им или е посочен само като общо заглавие без страници (например бележки 61 и 62 на стр. 56 от дисертацията, но и на други места). Те обаче са повече призив към прецизност и нямат решаващо значение за общата ми положителна оценка на дисертацията. Бих добавил още, че не може да очакваме в една дисертация да намерим изчерпателно представяне на толкова обширна тема, каквато несъмнено е темата за динамичността, комплексността, системността, макар и по отношение предимно към социален контекст. Собствените приноси на дисертанта, колкото и скромни да изглеждат, напълно покриват изискванията

за успешно написана дисертация и са достатъчни за придобиването на образователната и научна степен „доктор,,

Накрая да отбележа, че не познавам автора и нямам съвместни публикации с него, поради което не се намирам в конфликт на интереси.

В заключение: Въз основа на всичко, казано дотук, убедено гласувам „за“ присъждането на Марко Кроза на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.3. философия.

София, 30.12.2024 г.

проф. ем. дфн Веселин Петров: